

N:o 18.

Ank. till Riksd. Kansli den 4 April 1879, kl. 12 midd.

Andra Kammarens Tredje Tillfälliga Utskotts Utlåtande N:o 8, i anledning af väckt motion om aflåtande af underdånig skrifvelse angående utarbetande och framläggande för nästa Riksdag af förslag till ny härordning.

Sedan Herr *J. Andersson* i Tenhult uti en i Andra Kammaren inlemnad och till Utskottet hänvisad motion (N:o 46) erinrat om de fruktlösa försök, som vid flera föregående riksdagar blifvit gjorda i och för lösningen af frågan om ett tidsenligt ordnande af vårt försvarsväsende, samt derefter påpekat såväl några af de brister och olägenheter, som han anser vidlåda både vårt indelningsverk och vår beväring sinstitution, som äfven nödvändigheten deraf, att, då angränsande länder uppbringat sina försvarskrafter till en förr icke anad höjd, äfven vi böra se till att vi må erhålla ett så vidt möjligt betryggande och efter våra förhållanden lämpadt försvar — så föreslår han,

»att Riksdagen ville i underdånig skrifvelse anhålla, att Kongl. Maj:t till nästkommande riksmöte täcktes låta utarbета förslag till ny härordning, fotad på följande grunder:

Bih. till Riksd. Prot. 1879. 8 Saml. 2 Afd. 2 Band. 12 Häft.

a) Förslag till en allmän rotindelning öfver hela riket, med $1\frac{1}{2}$ mantal till hvarje rote, såväl af säterier som boställen och alla andra hemman, då af landets omkring 67,500 mantal erhålles en stamtrupp af cirka 45,000 man;

b) Att städerna för deras jord, beräknad efter taxering, jemförd med medelvärdet af taxeringen i det län de tillhöra och efter sådan beräkning, bestämma det antal rotar och krigsmän, som för hvarje stad bör uppkomma, hvars blifvande antal krigsmän förökar den här ofvan omnämnda stamtrupp;

c) Att hvarje rote utan ersättning tillsläpper så mycket jord, som i Carl XI:s indelningsverk för Jönköpings regemente är bestämd, nemligen $\frac{1}{2}$ tunnland öppen åker, ängsmark till 2 sommarlass hö och en kåltäppa, den senare innehållande 2 kappland, — samt der knektetorp nu finnas, de der varande husen upplåtas och, der nya rotar bildas, boningshus af dessa uppföras, allt utan ersättning;

d) Att soldatens och hans vederlikars öfriga löneförmåner godtgöras af statens medel;

e) Att rotarne, sedan de afstått från nu beskrifna jord och hus, sedermera äro befriade från den hittills vanliga rekryteringen, underhåll af hus och stängsel, brukning och inbergning af torpet samt vedbrand;

f) Att om det manskap, som på föreslagna sätt erhålles, icke anses tillräckligt till landets försvar tillsammans med beväringen, de senares öfningstid må kunna något förlängas, likasom beväringssären förökas med ett eller högst två år; och

g) Att denna ändring af krigsmanskapet må ske med eller utan sammanhang med grundskattefrågan».

Utskottet, som gerna erkänner den välmenande afsigt, som legat till grund för motionen, ser sig dock förhindradt att kunna för Kammaren tillstyrka bifall till densamma, dels emedan de grunder för försvarsverkets ordnande, som af motionären blifvit föreslagna, ehuru i flera afseenden värda uppmärksamhet, dock icke äro sådana att de böra eller kunna af Regering och Riksdag i allo godkännas, dels ock emedan Regeringen, hvars varma intresse för lösningen af den viktiga frågan om vårt lands försvar ingen torde kunna betvifla, säkerligen icke lärer underlåta att äfven utan skrifvelse från Riksdagen framkomma med förslag till ny här-

ordning, så snart omständigheterna kunna dertill föranleda; och får Utskottet till följd häraf för Kammararen föreslå,

att Herr J. Anderssons ifrågavarande motion icke måtte till någon Riksdagens åtgärd föranleda.

Stockholm i April 1879.

På Utskottets vägnar:

A. J. LYTH.

Reservat ion:

af Herr *J. Andersson* i Tenhult: »Deltagandet i försvaret af ett gemensamt fosterland, medelst tillhandahållande af manskap, vapen och födoämnen, har för Sveriges invånare utgjort en skyldighet, sannolikt lika gammal som sjelfva samfundsinrättningen.

Den grundsats, att hvarje fri man är i sig sjelf förpligtad att försvara land och rike, har väl såsom sådan aldrig förlorat sin gällande kraft, men formen och sättet för dess tillämpande hafva under tidernas lopp undergått väsentliga förändringar.

I äldsta tider anförtroddes landets försvar åt den för tillfället uppbådade allnogen, som på egen kost gjorde fälttågen och var konungen eller befälhafvaren följaktig. Under en derpå följande tid och intill indelningsverkets införande utgjordes försvarspligten medelst utskrifningar af manskap och persedlar efter särskilda beslut på herremöten och riksdagar. Genom indelningsverket upphörde utskrifningarne och riket erhöll en ständig armé.

Redan under Magnus Ladulås' tid hade den ursprungliga skyldigheten att vid uppbåd inställa sig till tjenstgöring och sig sjelf underhålla blifvit af en del jordegare utbytt mot förbindelse att till rikets tjänst hålla ryttare med häst, harnesk och vapen, under namn af adelsfanan eller rosstjensten, ytterligare stadfästad genom 1525 års riksdags beslut i Vesterås, hvilket lade grunden till det svenska frälset, hvars erhållna

befrielse från vissa grundskatters utgörande ansågs uppväga den med rustningen förenade drygare kostnad.

Sveriges då varande odalbönder, den egentliga allmogen eller bondeståndet, som ej genom åtagande af rustning, frälsat eller friat sin jord från utskrifning och sig sjelfva från skyldigheten att i krigshären tjena till fots, insågo omsider de fördelar dem bereddes genom indelningsverket och de af Carl XI föreslagna knektekontrakt, hvarigenom jordegarnes personliga skyldighet till vapentjenst finge på en af honom underhållen karl öfverflyttas — hvilket i början ej alltid var nöjsamt, enär allmogen vid 1695 års riksdag klagade, »att soldaten skola sina rotebönder af egen myndighet platsa och panta, tagande sina bussar med sig och våldgästa bonden.»

Vid 1723 års riksdag tillkännagåfvo Rikets Ständer i underdånighet, att de, «oansedt rikets af det långvariga kriget försvagade krafter, voro nöjde att heldre åsidosätta alla enskilda förmoner, än att något af krigsmakten förminska, i hvilket afseende de ock hos sig fast beslutat att vilja uti det till rikets trygg- och säkerhet så hälsosamt inrättade indelningsverket alldeles ingen minskning tillställa, utan låta detsamma uppå dess gamla och fasta fot ståndande blifva.»

I Rikets Ständers Sekreta Utskotts med Ständers makt och myndighet den 4 Oktober 1766 till konung *Adolf Fredrik* aflättna skrifvelse förekommer följande:

»Som indelningsverket med skäl är att anse för ett af de dyrbaraste smycken i Eders Kongl. Maj:ts krona i anseende till den märkliga styrka Rikets försvarsverk derutinnan eger, så anhåller Rikets Ständers Sekreta Utskott i underdånighet, att denna inrättning nu och framgent må varda fredad och bibehållen och det vid straff för den, som deri söker göra rubbning.»

Indelningsverket blef icke på en gång öfver hela riket infördt, utan vid olika tider; de första utskrifningarne till en ordnad krigsmakt och stående trupper anskaffades, som ofvan är nämnt, genom utskrifningar antingen efter person eller efter »gårdatal.» Den förra utskrifningsgrunden var den af ålder brukliga och förutsatte allmän värnpligt, grunden för nutidens nationalbeväpning; den senare, värnpligtens fästade vid jorden, är grunden för indelningsverket. Utskrifningen började emellertid snart kännas mer och mer tryckande, hvarföre allmogen från de nordligare landskapen redan tidigt anhöll att emot ett visst ständigt knektehåll få utbyta utskrifningen. Dalarne erhöll tillstånd härtill vid riksdagen i Nyköping 1612, då det åtog sig att hålla 900 man. — Men då det krigs-

folket som lemnades ansågs underhaltigt, befalde Gustaf II Adolf utskrifningarnes återinförande derstädes. De härigenom uppkomna förvecklingarne blefvo först 1621 bilagde. Dalallmogen åtog sig då att emot förskoning från utskrifningar hålla 1,400 man till kronans tjenst. Det ständiga knektehållets införande var således påbörjad.

Dylika aftal träffades sedermera med Jemtland år 1645 och med Vesterbotten 1649. Åtskilliga andra landskap synas velat komma i åtnjutande af samma förmåner som de nu nämnde, men Regeringen var ännu ej böjd för införandet af det ständiga knektehållet i dess helhet; den insåg, att arméns siffra genom det ständiga knektehållets införande skulle en gång för alla blifva bestämd, hvilken olägenhet i behofvets stund måste blifva ganska känbar. På förnyade framställningar från allmogen i en del provinser beslöt emellertid Carl XI det ständiga knektehållets införande i hela riket.

Vid 1682 års riksdag, sedan både enväldet och reduktionen voro betryggade, föredrogs frågan härom. Upland, Södermanland, Vestmanland, Nerike och Östergötland ingingo då genast i ständigt knektehåll. Dalarne, Gestrkland, Helsingland, Medelpad, Vesternorrland och Viborgs län hade redan emottagit roteringen. Konungens fastställelse skedde den 5 December 1682, som stadgade, att 2 eller stundom 1½, hemman skulle bilda en rote och anskaffa och underhålla en soldat och till hans bostad och underhåll anvisa ett på rotens egor befintligt torp till den storlek, som i min motion är uppgifvet.

Småland, Vestergötland samt större delen af Finland ville till en början icke ingå i det nya knektehållet, utan fortfara med de vanliga utskrifningarne, och Konungen lät hvardera få sin vilja fram. Men inom kort ångrade sig de motvilliga landskapen och antogo konungens förslag. Men först den 13 Maj 1685 blef roteringen faststald för Jönköpings län, men ånyo öfversedd och jemkad år 1693.

Vid den utskrifning, som skedde efter hemmantal i början af sextonhundratalet, skulle prestgårdar äfven deltaga, ity att år 1634 stadgades, att prestgårdar i likhet med kronoskattehemman skulle deltaga, och år 1638 i likhet med frälset. Emellan åren 1642 och 1652 skulle »10 prestgårdar» tillhopa »gifva knekt.» Städernas skyldighet var att anskaffa båtsman för flottan. Riksdagshandlingarne bevisa mångenstädes den beredvillighet, hvarmed anslagen till rikets värn beviljades och utgjordes.

Af hvad nu meddeladt blifvit och så vidt de källor varit tillförlitliga, hvarur ofvanstående blifvit hemtadt, synes: att vårt lands allra äldsta

krigsmanskap utgjorts efter person; att derefter skyldigheten att värna landet blifvit öfverflyttad på den egendom, som den tiden i landet förefans, nemligen jordbruk och städer, emedan annan egendom, såsom fabriker, verk och inrättningar, köpingar, lastplatser etc., säkerligen voro sällsynta. De då varande städer skulle, som nämndt är, hålla båtsmän och landsbygden det öfriga krigsmanskapet, sålunda att adeln, som den tiden var den enda som fick ega säteri, skulle hålla beväpnad häst och karl, och den oprivilegierade jorden fotfolk, deraf en del sedermera ålades uppsätta häst. Sådan en gång statuerad skyldighet har, hvad städerna beträffar, åtminstone på många ställen, om ej alla, blifvit så underminerad, att dessa eller en del af dem endast erlægga en ringa, obetydlig vakansafgift, och de städer, som efter den tiden tillkommit, troligen ej utgifva något. Prestgårdarnes förutvarande, här ofvan omnämnda skyldigheter synas hafva spårlöst försvunnit, och säteriernas s. k. adelsfana är borta, åtminstone i verkligheten, om än densamma på papperet med förstoringsglas kan uppsökas; och om den skulle återfinnas, hvilket jag betviflar, hvad gagnade det till, om oöfvade hästar och oöfvade ryttare nu skulle vid möjligen skeende krigsuppbrott inkallas.

Hvad deremot den oprivilegierade jordens skyldigheter angår, så synes som antingen fosterlandskärleken eller ock fåväldets beslutande makt bibehållit den, ej allenast vid det deltagande som från början aftalades, utan äfven skyldighet att derutöfver utgöra 3, 4 och 5 rotars knektehållning, landtvärn och beväring, på sätt motionen i ämnet närmare upplyser.

Genom arbetets och tjänstbarheters stigande i värde hafva de från ålder utstakade torpens storlek, för att förnöja soldaten, måst betydligt tillökas och knektens underhåll, såsom jag i motionen framhållit, betydligt förökas.

Då sålunda ostridigt torde vara, att så väl den privilegierade som icke privilegierade jorden samt städer och prestboställen förut haft skyldighet att deltaga i kostnaden för landets försvar, och lämpligt är, att öfriga boställen äfven af sin jord afstå sådan till sådant torp, som i motionen afses, och afseende jemväl bör fästas å de nya förhållanden och de nya egodelar, som under senare århundraden inträdt, icke minst de nu varande kapitalister, bankinrättningar, massor af hus och byggnader vid jernvägsstationer, som allt jemt uppväxa, har jag fortfarande anledning yrka bifall till min motion med den förändring, att de hemman, som kunna vara till storlek och godhet betydligt större i värde än andra, må på lämpligt sätt lemna någon billig godtgörelse till de mindre och svagare.»